

To'ychiyeva Matluba Tolibsher qizi

O'zbekiston davlat tabiat muzeyi Ekologiya bo'limi

Tabiatmuzeyi1876@umail.uz

Annotatsiya. Ushbu maqolada muzeyshunoslik sohasi xalqimiz hayotiga begona emasligi, tarixan o'ziga hos ravishda shakllanib kelganligi bayon etiladi. Muzeylarning insonlar ma'naviyatini rivojlantirishda alohida ahamiyatga ega ekanligi yoritilgan. Mustaqillikdan so'ng muzeylarni rivojlantirishda yurtimizda olib borilayotgan ishlar to'g'risida muxtasar faktlar keltirib o'tilgan ushbu maqola ahamiyatga ega..

Аннотация. В этой статье объясняется, что музейная сфера не чужда жизни нашего народа, исторически сложилась своеобразно. Подчеркивается особое значение музеев в развитии духовности людей. Эта статья, в которой приведены краткие факты о работе, проводимой в нашей стране по развитию музеев после обретения независимости, имеет важное значение..

Abstract. This article explains that the museum sphere is not alien to the life of our people, it has historically developed in a peculiar way. The special importance of museums in the development of people's spirituality is emphasized. This article, which provides brief facts about the work carried out in our country on the development of museums after independence, is important..

Kalit so'zlar: Amir Temur, X.D.Fren, K.P.Fon Kaufman, «O'rta Osiyo Bosh muzeyi», Turkkomstaris, Uzkomstaris, Turkiston muzeyi, O'zR FA O'zbekiston xalqlari tarixi muzeyi, I.V.Savickiy.

Xalqimiz qadim zamonlardan beri o'z tarixining shonli sahifalariga oid noyob osori atiqalarini asrab-avaylab keladi. Ulug' insonlar, tabarruk allomalar hamda xalq qahramonlaridan esdalik bo'lib qolgan buyumlar, tarixiy manbalar afsonalarga aylanib, avloddan-avlodga o'tib kelgan. Keyinchalik, masalan, temuriylar davrida saroylarda, boshqa xazinalarda shunday noyob buyumlarni bir joyga to'plab, aziz mehmonlarga namoyish etish odat tusiga kira borgan. Tarixchilarning asarlarida hazrat Sohibqiron Amir Temur vafotidan so'ng uning qurol-aslahalari, sovg'alar va qator harbiy o'ljalari maqbara ichiga qo'yilganligi hamda bu narsalar haqida ziyoratchilarga so'zlab berilganligi qayd etiladi. Maqbaraga qo'yilgan har bir buyum nodir tarixiy va madaniy yodgorlik hisoblanar edi. Mamlakatimiz madaniy hayotida shu davrdan boshlab muzeylar faoliyati shakllana boshlagan desak bo'ladi. Buxoro amiri Abdul Ahadxon saroyida tarixiy buyumlarni mehmonlarga namoyish etadigan maxsus xonalar bo'lgan. Bu xonalar "Moziygoh" deb atalib, tom ma'noda hozirgi muzey

tushunchasiga to'g'ri keladi. Shuningdek, Xiva xoni Muhammad Rahimxon Feruz saroyida ham shunday "Ajoyibxona" bo'lgan.

"Mamlakatimizning uzoq uch ming yillik buyuk davlatchilik tarixi shundan dalolat beradiki, har doim ham o'zbek yurti o'zining betakror iqtisodiy salohiyati bilan tabiiy ravishda ko'plarni o'ziga rom etib kelgan. Keyingi bir yarim asr mobaynida xalqimiz o'zining behisob iqtisodiy-moddiy, madaniy-ma'rifiy boyliklaridan judo bo'ldi". Biroq, mazkur tazyiqlarga, yo'qotishlarga qaramasdan, o'zbek xalqi asl o'zligini saqlab qola bilganligiga ham tarix guvohlik beradi. Shu davrlarda xalqimiz tarixini aks ettiruvchi ko'plab noyob osori atiqalarimiz talon-taroj qilinib, yurtimizdan tashqariga tashib ketildi. Sho'rolar davriga kelib muzeylarimiz kommunistik mafkurani targ'ib etadigan siyosiy o'choqlarga aylantirildi.

Mustaqillik tufayli o'zbek xalqi o'z qaddini rosladi, uning xalqaro nufuzi kun sayin ortib bormoqda. Dunyo mamlakatlarining turli millat va xalqlarning O'zbekistonga, o'zbek xalqiga munosabatining o'zgarishi bu – ildizlari asrlar qa'riga, ko'hna tarixiga tutashgan taqdirimizga bo'lgan ehtiromdir.

Mamlakatimiz mustaqillik davriga qadam qo'ygandan beri hayotimizning barcha sohalari kabi muzeylar faoliyatida ham katta tarixiy o'zgarishlar sodir bo'ldi.

O'zbekistonning mustaqillikka erishishi iqtisodiy va siyosiy hayotning barcha jabhalarida bo'lganidek madaniy sohada, shu jumladan, boy o'tmish merosimizni o'rganish, saqlash va uni keng xalq ommasiga targ'ib etish borasida ham tub burilish yasadi. Mustaqillik yillarida diyorimizda bunyod etilgan turli muzeylar shubhasiz ana shu ezgu niyatlarni ro'yobga chiqarish borasida muhim qadam bo'ldi, desak mubolag'a qilmagan bo'lamiz.

Mustaqil vatanimizda milliy o'zlikni tiklashga alohida e'tibor berilmoqda. Zero, bizning yurt ajdodlarining tarixda ko'rsatgan buyuk xizmatlarini xolis o'rganish va targ'ib etish alohida ahamiyat kasb etadi.

Sobiq sho'rolar davrida faqat «Qizil imperiya» mafkurasiga xizmat qilgan muzeylar endilikda milliy o'zlikni anglashga xizmat qilib kelmoqda. Mustaqillik davrida muzeylar ishiga alohida e'tibor berilmoqda. Buning bir qancha omillari bor:

Birinchi, mustamlakachilik yillarida ongimizdan o'chirib tashlangan milliy tuyg'ularni qayta tiklash;

Ikkinchi, milliy g'urur, milliy ongni yuksaltirish uchun unutilgan tariximizni qayta tiklash;

Uchinchi, ajdodlar xurmatini joyiga qo'yish, yosh avlodni ajdodlar nomi va merosi bilan faxrlanishga o'rgatish, milliy g'ururini yuksaltirish, buyuk an'analarning davomchisi etib tarbiyalash;

To'rtinchi, milliy qadriyatlarimiz bizga demokratik, xuquqiy, qudratli O'zbekiston davlatini barpo etish uchun «O'zbekiston kelajagi buyuk davlat» g'oyasini ro'yobga chiqarish uchun kerak;

Beshinchidan, milliy qadriyatlarimiz mamlakatimizning jahon hamjamiyatidan munosib o'rin egallashi, kelgusi avlodlarga ozod va obod Vatan qoldirish uchun kerak.

Ushbu yo'nalishlarga Prezidentimiz asarlarida qayta-qayta to'xtalib o'tilmoqda. Ana shu maqsadlar hukumat siyosiy tadbirlarida o'z ifodasini topmoqda. 1998 yil 12 yanvarda «Muzeylar faoliyatini tubdan yaxshilash va takomillashtirish to'g'risida» O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni e'lon qilindi. Farmonda asosan O'zbekiston hududida qadimdan shakllangan muzeylar tizimini yanada takomillashtirish, ularning xalqning ma'naviy - axloqiy kamolotida tutgan o'rnini oshirish, muzey fondlarida saqlanib kelayotgan xalqimizning boy tarixini mustaqilligimizning odimlarini aks ettiruvchi, noyob, nodir eksponatlarni avaylab asrash, o'rganish, boyitib borish, dunyoga olib chiqish va targ'ib qilish, ulardan xalqimizning ongida milliy g'urur va iftixor, istiqloq va Vatanga sadoqat tuyg'ularini kuchaytirish yo'lida keng foydalanish, muzeylarning zamon talablariga mos yuqori malakali mutaxassislar bilan ta'minlash, moddiy — texnika bazasini mustahkamlab, jahon muzeyshunosligi tajribalarini qo'llashga zarur sharoitlar, chora-tadbirlar — Madaniyat va sport ishlari vazirligi qoshida muzeylarni qo'llab quvvatlovchi «O'zbekmuzey» jamg'armasi tashkil etildi. Bu jamg'arma muzeylar fondlarida yillar davomida saqlanib kelayotgan xalqimizning boy tarixidan guvohlik beruvchi noyob nodir eksponatlarni avaylab asrash, ularni ilmiy tomonlarini o'rganish, ta'mirlash, yangi eksponatlar bilan muzey zallarini boyitish bilan shug'ullanmoqda. Bugungi kunda mamlakatimiz hududidagi turli muassasalar, korxonalar, qurilish tashkilotlari, qishloq, jamoa boshqaruv xo'jaliklari qoshida, shahar, tuman, viloyat markazlarida, xalq ta'limi tizimida 1200 dan ortiq muzeylar bo'lib, ularning eng yiriklari poytaxtimizda joylashgan. Shu bilan birga, o'nlab yozuvchilar, shoirlar, rassomlar, olimlar va mashhur san'at arboblari uy muzeylari mavjud.

Bu muzeylar xalqimizning uzoq tarixidan hikoya qiluvchi, moziydan sado beruvchi ma'naviyat maskanlari bo'lib, milliy mafkura va tafakkurni rivojlantiruvchi, yoshlarda milliy g'urur va iftihorni yuksaltirishda ulug' qadamjolar bo'lib qolmoqda.

O'zbekiston Vazirlar Mahkamasining «Muzeylar faoliyatini tubdan qo'llab quvvatlash masalalari to'g'risida»gi 5-mart 1998-yil 98-sonli qarori. «O'zbekmuzey» jamg'armasiga, O'zbekiston muzeylar jamoatchilik kengashining xalqaro muzeylar kengashi — IKOMga a'zo bo'lganligini hisobga olib, O'zbekiston muzeylariga har tomonlama yordam ko'rsatish vazifasi topshirildi. Ushbu qarorda mamlakat muzeylarini ta'mirlash, zarur texnik vositalar va zamonaviy asbob—uskunalar bilan jihozlash hamda mablag' bilan ta'minlash vazifalari yuklatilgan.

Mazkur qarordan ilhomlangan «O'zbekmuzey» xodimlari qator ishlarni amalga oshirmoqdalar. Mavjud barcha o'zbek muzeylari fondidagi eksponatlarni yagona ro'yxatini tuzish, eksponatlarni doimiy himoya qilish sharoitlarini yaxshilash, saqlanayotgan eksponatlarning qat'iy nazoratini ta'minlash, ilmiy konsepsiyalar ishlab

chiqish, xorijiy mamlakatlardagi muzeylarda saqlanayotgan tariximizga va ma'naviy boyligimizga oid osori-atiqalarni, shuningdek, qadimiy qo'lyozmalarni ro'yxatga olish, ularni xalqimizga tanishtirish, shuningdek, muzeylardagi nodir eksponatlarni dunyoga olib chiqish, jahon xalqlariga tanishtirish sohasida tegishli tashkilotlar bilan hujjatlar ishlab chiqish, shartnomalar tuzish ishlarini olib bormoqdalar. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Ijtimoiy va ma'naviy muxitni yanada sog'lomlashtirish to'g'risida»gi hamda «Ma'naviy va ma'rifiy islohotlarni samaradorligini yanada oshirish chora tadbirlari to'g'risi»dagi qarorlariga javoban qator tadbirlar ishlab chiqildi. Shunga ko'ra, mamlakatdagi barcha muzeylarda har oyning bir kuni «Ochiq eshiklar kuni» deb e'lon qilindi. Shu kuni muzeylarga o'quvchilar, talabalar va boshqa tomoshabinlarga muzey xodimlari bepul xizmat ko'rsatmoqda. Shuningdek, tariximizning yorqin iz qoldirgan allomalarga bag'ishlab, muzeylarda «Barhayot siymolar» mavzusida adabiy kechalar, «Istiqlol, ma'naviyat va muzey» mavzusida tadbirlar o'tkazilib kelinmoqda. Ayniqsa, Imom al-Buxoriy, Ahmad alFarg'oniy, Kamoliddin Behzod, Jaloliddin Manguberdi, Ogaxiy, Boborahim Mashrab va boshqa allomalarga bag'ishlab muzeylarda o'tkazilayotgan tadbirlar yoshlarni ajdodlar me'rosiga sadoqat ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ajdodlarimiz qoldirgan ma'naviy, madaniy, tarixiy merosni o'rganish orqali Al-Farg'oniy, Al-Beruniy, Al-Xorazmiy, Ibn Sino, Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy, Amir Temur, Muhammad Rahimxon – Feruz, Najmiddin Kubro kabi allomalar qomusiy bilimga ega, yuksak insoniy fazilatli siymolar bo'lganligini anglaymiz.

Mamlakatimiz hayotida o'rta asr uyg'onish davri faoliyati, fan va madaniyatning yuksak cho'qqiga erishgan davri sifatida e'tirof etiladi. Jumladan, Amir Temur va uning ajdodlari hukmronlik qilgan davrda joylarda juda katta ma'naviy o'sish, yuksalish, madaniy taraqqiyot ko'zga tashlanadi. Shu davr tarixidan hikoya qiluvchi muzeyning tashkil etilishi esa u haqdagi tarixiy hujjatlar hamda asarlarda aks etgan hayot haqiqatlaridan atroflicha ma'lumot beradi, kelajak avlodga yangi va farovon hayot qurish ishlarida katta ahamiyat kasb etadi.

Tarixidan ma'lumki, Turon Movaraunnaxr, Turkiston deya atab kelingan, «Buyuk ipak yo'li»da joylashgan O'zbekiston Sharq bilan G'arbni bog'lovchi, ularni iqtisodini, madaniyatini, san'atini, taraqqiyotini bog'lab turadigan bir makon bo'lgan.

«Buyuk ipak yo'li»ning vorisi sifatida O'zbekistonga ko'plab mamlakatlar AQSh, Yaponiya, Germaniya, Fransiya va Italiya kabi davlatlar juda katta qiziqish bilan qaramoqda. Ular ajdodlarimiz me'ros qilib qoldirgan muzeylarimizda saqlanayotgan noyob osori — atiqalarni ko'rish, qadimiy — tariximiz, boy madaniyatimiz bilan tanishish istaklarini bildirmoqdalar.

«Amerika Qo'shma Shtatlarida qadimiy «Buyuk ipak yo'li» da joylashgan, uyg'onish davrida ham, o'rta asrlarda ham jahon taraqqiyotining, ilm —fan rivojining o'chog'i, buyuk allomalar makon topgan, boy tarixi, madaniyatga ega bo'lgan bugun

ham katta ilmiy — iqtisodiy taraqqiyot imkoniyatlariga ega bo'lgan sizning O'zbekiston Respublikangizga xurmat, qiziqish juda kattadir»,— deb yozibdi Islom Karimovga yo'llagan xatida AQShdagi Markaziy Osiyo muzeyi direktori, Pensilvaniya universitetining professori, doktor Fredrik Xiberg. Shu mazmundagi xatlar Yaponiyadan, Fransiyadan, Germaniyadan, YuNeSKOdan, Xalqaro muzeylardan tashkiloti IKOMdan tez — tez kelib turibdi. Gap shundaki, hammasi ham o'z mamlakatlarida muzeylarimizdagi eksponatlarni ko'chma ko'rgazmasini tashkil etishni taklif etmoqdalar.

Mustaqillik davrida yurtimizda buyuk tarixiy siymolarga atalgan xaykal va muzeylar soni ko'payib bormoqda. Mustaqillik davrida buyuk tarixiy siymolarga atalgan xaykal va muzeylar qurildi. Jumladan, Toshkentda 1993 yilda Amir Temur Xiyoboni o'rtasida Sohibqiron Amir Temurga Suvoriy haykal o'rnatildi.

1996 yilning 18 oktyabr kuni mamlakatimiz poytaxti Toshkentda buyuk sarkarda va davlat arbobi Amir Temurga atab Sharq Milliy me'morchiligining noyob va mo'jizaviy namunasi sifatida bunyod etilgan Temuriylar tarixi davlat muzeyining tantanali ochilish marosimi bo'lib o'tdi.

Prezident I.Karimov muzey ochilish marosimida so'zlab «Bugun zo'r shodiyona— bilan ochilayotgan Temuriylar tarixi davlat muzeyi sohibqiron shaxsiyatiga nisbatan yurtimizdagi tarixiy adolat tantana qilganing yana bir amaliy isbotidir.

Aytish mumkinki, Amir Temur hiyoboni go'zal bir uzuk bo'lsa, bu muzey shu uzukning yoqut ko'zidir. Muzeyni ziyorat qilgan har bir inson mening bu so'zlarim shoirona tashbeh yoki mubolag'a emasligiga ishonch xosil qiladi. Bu muzeyda bizning o'tmishimiz ham, bugungi kunimiz va buyuk istiqbolimiz ham bamisoli ko'zguda aks etgandek namoyon bo'ladi. Kimki O'zbek nomini, o'zbek millatini kuch qudratini, adolatparvarligini, cheksiz imkoniyatlarini, uning umumbashariyat rivojiga qo'shgan xissasini, shu asosda kelajakka ishonchini eslash kerak.

Amir Temurning bashariyat oldidagi o'lmas hizmatlarini ma'rifatli jahon munosib baholamoqda. Sohibqiron yubileyining YUNESKO tomonidan xalqaro miqiyosida keng nishonlanganligi ana shu e'tirofning yorqin dalilidir.

Shunday quvonchli va hayajonli damlarda Amir Temurdek buyuk zot mansub bo'lgan millat farzandlari ekanimizni, tomirlarimizda Amir Temur shijoati jo'sh urayotganini o'ylasak, anglasak, qalbimizni chinakam iftixor tuyg'ulari qamrab oladi. Amir Temur hayotining mazmuni, betakror faoliyatining asosiy ma'nosi — Vatan ozodligi, vatanga muhabbat degan oliy qadriyatlardan iboratdir. Chuqurroq o'ylab qaralsa, bu vasiyat aynan yoshlar uchun— buyuk sohibqironning bugungi avlodlari uchun aytilgan. Bu dunyoda xalqimiz, millatimiz, O'zbekistonimiz bor ekan, Amir Temur nomi barhayot!19»

Amir Temur va uning ajdodlari hayoti va faoliyatidan xabar beruvchi ulkan, hashamatli muzey nafaqat xalqimiz, millatimiz vakillarini, balki boshqa qardosh, horijiy mamlakatlar fuqarolarini ham o'ziga jalb qilib, ularda juda katta taassurot qoldirmoqda. Shahar markazining eng so'lim go'shasida joylashgan muzey imorati o'zining talqi viqori, muhtasham ko'rinishi, atroflaridagi favvoralar, yam-yashil manzaralar bilan birgalikda shahrimiz chiroyiga chiroy qo'shib, kishilar ma'naviyatini yuksaltirish, iftixor va milliy g'urur tuyg'ularini shakllantirish ishida ham beqiyos vazifani amalga oshirmoqda. Zero, Amir Temur hayotining mazmuni, betakror faoliyatining asosiy ma'nosi – Vatan ozodligi, Vatanga muhabbat degan oliy qadriyatlardan iboratdir.

Umumiy maydoni besh ming kvadrat metrni tashkil ettan bu muzey 6 oy davomida qurilib bitkazilgan. Muzey qurilishida butun mamlakat mutaxassislari ishtirok etgan. Toshkentlik qo'li gul quruvchilar, chinnisozlik va keramika, «Mikond» korxonalarining mohir hunarmandlari, «Usta» birlashmasi, Yugoslaviyaning «Torevik» firmasi va boshqa o'nlab mehnat jamoalari bu ishga munosib hissa qo'shganlar. 1996 yil 1-sentyabrda davlatimiz mustaqilligining 5 yillik to'yida Toshkentda O'zbekiston Respublikasining Prezidenti I. A. Karimov va Xalqaro Olimpiya Qo'mitasi (XOQ) raisi X. A. Samaranch Olimpiya shon — shuhrat muzeyining tantanali ravishda ochdilar. Muzeyni ochilish marosimida sportchilar, murabbiylar, Jismoniy tarbiya va sport davlat qo'mitasi, O'zbekiston Olimpiya qo'mitasi, sport klublari va jamiyatlari vakillari ishtirok etishdi.

Muzeyni bezash ishlarida eng iqtidorli rassomlar va haykaltaroshlar, O'zbekiston xalq ustalari qatnashdilar. Muzeydagi eng asosiy mavzu — hozirgi zamon Olimpiya o'yinlari. Ekspozitsiyadagi Olimpiya harakati qachon paydo bo'lgani, O'zbekiston Milliy Olimpiya qo'mitasining barpo etilganligi, mamlakatimizda olimpiya g'oyalarining taraqqiy etganligi, Olimpiya o'yinlarining o'tkazilishi va shu o'yinlarda g'olib sovrindor bo'lib chiqqan O'zbekiston sportchilarining ishtirok etayotganligi haqida hikoya qilinadi. Muzeyga tashrif buyurganlar XX asr Olimpiya o'yinlarining shonli tarixida o'z nomlarini qoldirgan bir qator sportchilar bilan tanishadilar. G. Shamray (gimnastika), S. Babanina, N. Ustinova (suzish), V. Duyunova, L. Pavlova (valeybol), R. Kazakov, A. Fadzaev, aka - uka Xadarsevlar (kurash), R. Risqiev (boks), S. Ro'ziev (qilichbozlik), R. Gataulin (langarcho'p bilan sakrash), L. Axmedov, A. Xan (chim ustida xokkey), R. Yambulov (miltiqdan otish), N. Muhammadiyorov (og'ir atletika), O. Chusovita, R. G'aliev (gimnastika), L. Cheryazova (fristayl) shular qatorida o'rin olgan.

Ekspozitsiyalarda mustaqil O'zbekiston terma jamoasining 1996 yili Atlanta shahrida (AQSh) Olimpiya o'yinlarida ishtirok etgani to'g'risidagi qiziqarli ma'lumotlar alohida o'rin tutadi.

Horijiy mutaxassislarning e'tirof etishlariga ko'ra mamlakatimizning sportchilarining musobaqalarda birinchi marta ishtirok etganliklari muvaffaqiyatli chiqqan; A. Bagdasarov (dzyudo) kumush medaliga, K. To'laganov (Boks) bronza medaliga sazovor bo'lishdi, O. Chusovitina (gimnastika), R. Galiev (yengil atletika), R. Islamov, A. Ochilov (kurash) o'z yuksak mahoratlarini qo'rsatishdi.

Har qanday muzeyda bo'lgani kabi, katta qiziqish uyg'otgan eksponatlar bu yerda ham mavjud. Bu avvalo, O'zbekiston Prezidenti I. A. Karimov taqdirlagan Olimpiya oltin nishoni va Osiyo Olimpiya Kengashi nishoni, shuningdek, turli xil boshqa mukofotlar, sovrinlar, medallar, fristayl bo'yicha jahon chempioni L. Cheryazovaning shaxsiy sport jihozlari, Xalqaro Olimpiya Qo'mitasi Prezidenti X.A.Samaranchning muzey ochilishida topshirgan esdalik sovg'alari, rang — barang nishonlar, ayniqsa, diqqatga sazovardir.

Olimpiya shon —shuhrat muzeyi faqatgina o'z faoliyati bilan cheklanib qolmasdan, balki O'zbekiston Jismoniy tarbiya va sport davlat qo'mitasi, hamda O'zbekiston Olimpiya Qo'mitasi bilan ham yaqindan hamkorlik qiladi: matbuot konferensiyalari, anjumanlar o'tkazish, sportchilarni musobaqalarga kuzatish, har xil turnirlar va musobaqalarning g'oliblari bilan uchrashuvlar uyushtirish kabi tadbirlarni amalga oshiradi. Ko'pincha, aynan ana shu uchrashuvlardan keyin sportchilar o'zlari qo'lga kiritgan sovrin va kuboklarni mukofot tariqasida muzeyga topshirib ketadilar.

Muzey zamonaviy video texnikasi bilan jihozlangani tufayli, bu yerda Toshkentda bo'lib o'tadigan turli xil sport musobaqalari shuningdek, muzeyda o'tkaziladigan matbuot konferensiyalari, anjumanlar, qutlovlarni tasvirga tushirish va keyin ommaga namoyish etish imkoniyati yaratilgan. Bu lavhalardan sport mutaxassislari, televidenie va ommaviy axborot vositalaridan sport tahririyatlari foydalanadilar. Muzeydagi texnik jihozlar, eksponatlar va jamg'armalar, video mahsulotlari, maxsus adabiyotlar har xil sport turlari mutaxassislari, O'zbekiston Davlat jismoniy tarbiya instituti talabalari, malaka oshirish kurslari tinglovchilarining ilmiy, uslubiy tadqiqotlar o'tkazishlariga katta imkoniyatlar yaratib beradi.

Muzey Lozannadagi XOQ MOK bosh qarorgohi huzuridagi Olimpiya shon —shuhrati muzeyi bilan aloqalar o'rnatish va hamkorlik qilish to'g'risidagi ikki tamonlama shartnoma imzolagan, ekspozitsiyalar va adabiyotlar soni shu yo'l bilan ham ko'payib boradi. Olimpiya shon —shuhrati muzeyi xalqaro Olimpiya Qo'mitasi Prezidenti X.A.Samaranch tomonidan yuksak baholangan, u muzeyga «Muzey jahonda ikkinchi o'rinda turadi», baho bergan edi.

Qariyb yigirma ikki yillik davr mobaynida respublikamizda muzeylar faoliyati yaxshilandi va hozirgi kunlarda takomillashtirilmoqda. Shu o'rinda muzey ishi haqida ham to'xtalib o'tsak. Muzey jamiyatning real dunyoning predmetlarini tarixiy xotira, ijtimoiy axborotning xujjatli vositalari, estetik predmetlar shaklida saqlash ehtiyojini qondiruvchi maxsus muassasa hisoblandi. Muzeyning asosiy belgisi – ilmiy asosda

tashkil etilgan va hisobga olish lozim bo'lgan muzey predmetlarini to'plash, saqlash, konservatsiyalash, muzeyshunoslik va sohaviy fanlarning ilmiy metodlari bazasida tadqiq qilish va ilmiy, ta'limiytarbiyaviy maqsadlarda foydalanishlardan iborat. Umumlashgan formada muzeyning zamonaviy tushunchasini quyidagicha ta'riflash mumkin.

Muzey – bu madaniy-tarixiy, tabiiy-ilmiy qadriyatlarni aniqlash, muzey predmetlari vositasida axborotni to'plash va tarqatish uchun mo'ljallangan tarixiy belgilangan, ko'pqirrali ijtimoiy axborot muassasadir.

Ma'lum tarixiy sharoitda muzeylar faoliyati ijtimoiy faoliyatning alohida qatlami sifatida – muzey ishining mavjud bo'lishi bilan belgilanadi. Uning tarkibiga muzeylarning amaliy faoliyati va yodgorliklarni asrash, muzeylar tizimi, muzey siyosati va qonunchiligi, kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirish tizimi, soxaviy ilmiy, ilmiy – metodik va o'quv markazlari, maxsus davrlashtirish va nihoyat maxsus ilmiy fan muzeyshunoslik fani kiradi. Muzeyshunoslik ijtimoiy fan bo'lib, ijtimoiy ma'lumotlar, bilimlari saqlash jarayonlarini, hamda bilimlar va xissiyotlarni muzey predmetlari vositasida yetkazib berish masalalarini o'rganadi.

Muzeylar — moddiy va ma'naviy madaniyat yodgorliklarini, shuningdek tabiat va insoniyat jamiyati taraqqiyoti xaqidagi bilimlarning ilk manbalari xisoblanadigan tabiiy — tarixiy kolleksiyalarni to'plash, saqlash, o'rganish, ko'rgazma qilish va ommaga yetkazish bilan shug'ullanadi.

Muzeylar madaniyatning asosiy davlat omborxonalaridir. Muzeylar faoliyatining xarakteriga ko'ra ilmiy — tadqiqot va ilmiy — ma'rifiy muassasalar hisoblanadi. Ilmiy — tadqiqot muassasasi sifatida muzeylar madaniyat va tabiiy - tarix yodgorliklarini, shuningdek tabiat va jamiyat haqidagi bilimlar bo'yicha boshqa ilk manbalarni to'playdilar, o'rganadilar, saqlaydilar. Ilmiy - ma'rifiy muassasalar sifatida esa muzeylar o'zlarining tadqiqot ishlari natijalarini ko'rgazma va nashr qilish singari ilmiy - ma'rifiy faoliyatlarida namoyish qiladilar.

Boshqa fanlar qatori «muzey», «muzey ishi» terminining o'ziga xos boshqa fanlardan farqlantirib turuvchi xususiyati ham bor.

Muzeylarni rivojlantirish, ularning ijtimoiy funksiyalari, ichki strukturasi, boshqa fanlar, madaniyat, o'quv, tarbiyaviy, tashviqot sohalari bilan aloqadorligi o'ziga xos ilmiy analizni talab etadi. Muzeyshunoslik rivojlanishning barcha pog'onalarida muzey fenomenini to'liqroq sharhlashga, uning jamiyatdagi o'rnini ko'rsatishga intiladi.

Muzeylarni boshqa institutlardan farqlantirib turuvchi xujjatlar xususiyatlari bor. Masalan, arxiv kabi ma'lum davrga tegishli hujjatlar bilan shug'ullanish, kutubxonalar kabi ma'lum informatsiyalarni yetkazib berish bu institut zimmasiga kirmaydi. Uning zimmasiga saqlash, tadqiqotchilik, o'quv — tarbiyaviy masalalar kirishi bilan birga qisqa vaqt ichida uzluksiz tarixni yoritib bera olishdek mas'uliyatli vazifa yuklangan.

Shuningdek madaniy xordiq chiqarish muassasasi bo'lish masalasi ham uni boshqa institutlardan farqlantirib turadi.

Demak, muzey ijtimoiy talab — ehtiyojni qondirishga, tarixiy xotirani hujjat - ma'lumotlari asosida jonlantirishga, kishilarga estetik zavq bag'ishlashga xizmat qiladi.

Muzey ashyolarini yig'ish, ularni ilmiy asosda hisobga olish, saqlash, ta'mirlash muzeyshunoslikning o'ziga xos ilmiy uslublari asosida tadqiq etish, ilmiy, o'quv - tarbiyaviy masalalar muzeyning maxsus belgilaridir.

Muzeylar tomonidan ma'lumotlar berib borilishi o'zaro aloqadorlikning o'ziga xos ko'rinishidir. Uning farqlantiruvchi o'ziga xosligi bu — ekspozitsiya va ko'rgazma sifatida faoliyat olib borishdir.

Muzey — madaniy-tarixiy, tabiiy-ilmiy qadriyatlarni yig'uvchi va ular haqidagi ma'lumotlarni muzey ashyolari vositasida, targ'ib qiluvchi ijtimoiy institutdir .

Tabiat va jamiyatning muxim o'zgarishlarini hujjatlashtirib muzey ashyolarni to'ldiradi, saqlaydi, muzey ashyolari kolleksiyalarini tadqiq qiladi, hamda ulardan ilmiy, o'quv — tarbiyaviy va tashviqot maqsadida foydalanadi. Muzey ishi amaliyot, yodgorliklarni saqlash, muzey tarmoqlari, muzey siyosati qonunchiligi, kadrlar tayyorlash va malakasini oshirish, ixtisoslashgan ilmiy - uslubiy va o'quv markazlari, maxsus davriy matbuot, muzeyshunoslik kabi masalalarni qamrab oladi.

Muzeyshunoslikda muzeylarning kelib chiqishi, tarixi, ijtimoiy tizimda ularning o'rni, guruhlashtirish, muzeylarni turlashtirish, kabi masalalar o'rganiladi;

— muzeylarning ichki tashkil etilishini, muzeylarning ijtimoiy funksiyasini, maxsus fanlar rivojlanishini o'rganadi;

— muzeylarning o'ziga xos harakatlarini o'rganadi; — muzey ishi rivojlanishining qonuniyatlarini, uni tashkil etish va boshqarish masalalarini o'rganadi;

— muzey tarmoqlari, tashkil etilish jarayoni va rivojlanishi, tarmoqlarni loyixalash masalalarini o'rganadi;

— muzeyshunoslik fanini maxsus fan sifatidagi xolatini, uning o'ziga xos xarakterini va fanlar tizimidagi o'rnini o'rganadi.

Mustaqillik yillarida muzeylar rivojlanib bormoqda. «O'zbekiston xalqlari tarixi» muzeyining yangicha asosda qurilishi, uning ekspozitsiyalarining qaytadan ko'rib chiqishi shuningdek shahidlar xotirasiga bag'ishlab alohida muzey tashkil etilishi fikrimizning isbotidir.

Keyingi yillarda Prezidentimiz Farmoniga binoan muzeylarda fundamental ilmiy muammolarni tadqiq qilish to'g'ri yo'lga qo'yilgan bo'lib, bu borada bir qator ishlar amalga oshirilib, muayyan natijalarga erishilmoqda. Muzeylar ekspozitsiyalarini boyitish, ularni ro'yxatga olish, fond boyliklarini ilmiy tahlil qilib, muntazam ravishda ommaviy axborot vositalari orqali xalqimizga va yurtimiz mehmonlariga yetkazish – asosiy vazifalardan hisoblanadi. Muzeylar faoliyatini zamonaviy, jahon talablariga

to'la javob bera oladigan darajaga ko'tarish maqsadida o'zbek, rus va ingliz tillarida muzey yo'l ko'rsatgichlarini chop etish ko'zda tutilgan. Shubhasiz, bunday ezgu ishlarning amalga oshirilishida muzey fondiga moddiy–texnika va mablag' ajratish to'g'risida qarorlar qabul qilinganligi muhim omil hisoblanadi. Shuningdek, respublikamizda «O'zbekmuzey» jamg'armasi hamda tarixiy mavzuda vaqtlı nashrlar tashkil etilganligi ham muzey ishlari va bu boradagi tadqiqot natijalari targ'ibotiga xizmat qiladi.

Mustaqillik sharoitida jamiyatdagi yangi o'zgarishlarni amalga oshirish jarayonida, jamiyat a'zolarini, demokratik tafakkur va milliy g'oya ruhida tarbiyalash vazifalarini bajarishda biz yuqorida ko'rib chiqdik, muzeylarning ahamiyati ortib bormoqda. Albatta har qaysi xalq yoki millatning ma'naviyatini uning tarixi o'ziga xos urf-odat va an'analari, hayotiy qadriyatlardan ayri holda tasavvur etib bo'lmaydi. O'zbekiston Respublikasidagi muzeylar va tarixiy me'moriy yodgorliklar millatning madaniy uyg'onishi, milliy g'oyani targ'ib etish, xalq ongida milliy g'urur va qadriyatlarni kuchaytirishda, mustaqillik g'oyalariga sodiqlik hissiyotini, demokratiya va taraqqiyotga ishonchni mustahkamlashda muxim rol o'ynaydi.

Bu borada prezident Islom Karimovning "Tarixiy xotirasiz barkamol kishi bo'lmaganidek, o'z tarixini bilmagan xalqning kelajagi ham bo'lmaydi", "Tarixxalq ma'naviyatining asosidir", "Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q", "O'zlikni anglash tarixni bilishdan boshlanadi", "Inson uchun tarixdan judo bo'lish-hayotdan judo bo'lish demakdir" degan ahamiyatga molik so'zlari muzeylar va muzey xodimlari uchun dasturamal bo'lib xizmat qilmoqda.

Ajdodlarimizdan meros qolgan nodir-noyob eksponatlarni asrab – avaylashimiz, asrlar osha salobat to'kib bizgacha etib kelgan me'moriy obidalarimizni, arxeologik yodgorliklarimizni himoya qilishimiz, shuningdek, ikkinchi jahon urushi davri, azob-uqubatlari, xalqlarimizni matonatli jasoratlari bosib o'tgan hayot yo'llarini atroflicha o'rganishimiz hamda kelajak avlodlarga etkazishdek muqaddas ishlarni amalga oshirishimiz zarur.

Foydalanilgan manba va adabiyotlar ro'yxati:

1. Bekmurodov M. Rashidova M. Muzeyshunoslik – T.: Voris Ali, 2007.
2. O'ljayeva Sh. Muzeyshunoslik (o'quv qo'llanma). – T.: 2002.
3. Kuryazova D. O'zbekistonda muzey ishi tarixi. -T.: San'at, 2010